

Spolupráce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež s orgány sociálně-právní ochrany dětí

Václav Samuel Sládek

ABSTRAKT

Tento článek se zabývá problematikou spolupráce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM) s orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Předně se článek zaměřuje na pojmy NZDM a OSPOD, následně pak na termín riziková mládež, který je často předmětem zájmu těchto dvou služeb.

Výzkum byl zaměřen na analýzu dat získaných z rozhovorů s jednotlivými pracovníky z výše zmíněných služeb působících v Jihočeském kraji a v hlavním městě Praze. Cílem článku je zobrazit dosa- vadní spolupráci mezi institucemi a možnosti rozšíření takové spolupráce. Dále pak poukázat na mož- né příčiny nespolupráce a bariéry, které zabraňují plné spolupráci mezi institucemi.

Výsledky ukazují, že většina zařízení mezi sebou spolupracuje v určitých formách spolupráce. Ukázalo se, že nejvíce se využívá vzájemné předávání informací mezi pracovníky NZDM a OSPOD. Dále pak doporučení a přeposílání klientů od OSPOD do NZDM. Posléze se druhy spolupráce liší dle jednotlivých regionů, které jsou zmíněny v tomto článku podrobněji. Naopak nespolupráce se ukáza- la ve velmi malé míře. V Jihočeském kraji hraje největší roli vzdálenost mezi institucemi. V hlavním městě Praze jsou důvody rozdílné dle výpovědí informantů. Ve spolupráci existují různé bariéry, které zabraňují v navázání plnohodnotné spolupráce. Největší bariéra v obou regionech je povinná mlčenli- vost pracovníků a anonymita klientů využívajících služby. Druhá bariéra ukazuje, že i v sociální práci existují předsudky mezi pracovníky. Tímto výzkumem byla zmapována spolupráce napříč dvěma re- giony — Jihočeský kraj a hlavní město Praha. Na podobné téma absentují výzkumy, protože doposud byl zmapován pouze Pardubický kraj a zčásti i město Brno.

KLÍČOVÁ SLOVA

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež; orgán sociálně-právní ochrany dětí; spolupráce; děti a mlá- dež; mlčenlivost; anonymita.

ÚVOD

Článek shrnuje výsledky studentské diplomové práce „Spolupráce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež s orgány sociálně-právní ochrany dětí“, která byla obhá- jena v roce 2021. Cílem práce bylo zjistit, jaké formy spolupráce NZDM a OSPOD do- posud využívají. V případě nespolupracujících služeb bylo zásadní zjistit možné pří- činy nespolupráce. Výzkum byl zaměřen na Jihočeský kraj a hlavní město Prahu. Výzkumy ohledně tohoto tématu v České republice absentují, momentálně byl zana- lyzován pouze Pardubický kraj a částečně město Brno. Přestože každá sociální služba a orgány veřejné správy mají povinnost spolupracovat s návaznými zařízeními, čas- tokrát se stává, že taková spolupráce není zcela dostačující a je tím pádem ubližováno především klientům.

Problematika spolupráce mezi těmito institucemi autora zaujala během studia, kdy se především orientoval na práci OSPOD a plnil zde také nejvíce studentských

praxí. Při studiu také působil jako sociální pracovník v NZDM, a proto ho napadla otázka, zdali spolu mohou uvedené instituce plnohodnotně spolupracovat. Posléze bylo zjištěno, že tato spolupráce není blíže zmapována, a proto se autor rozhodl psát diplomovou práci zabývající se právě tímto tématem.

1 NÍZKOPRAHOVÉ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež definuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Jedná se o jednu ze služeb sociální prevence, která je zaměřena na osoby od 6 do 26 let věku, které jsou ohroženy společensky nežádoucími jevy. Věkovou strukturu si každé zařízení stanoví samostatně a vkládá ji do registru poskytovatelů sociálních služeb. Mezi základní činnosti zařízení patří výchovná, vzdělávací a aktivizační činnost, pomoc při uplatňování práv, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při obstarávání osobních záležitostí. Zemanová a Dolejš (2015) dodávají, že v NZDM se setkáme s pestrou škálou osob, které vykazují určitý druh deviantního chování. Takové chování může být pro společnost rizikové. Jedná se například o mladistvou nezaměstnanost, užívání návykových látek, záškoláctví, krádeže aj. Dále zde především dospívající klienti mohou řešit své složité osobní a životní otázky.

Každé NZDM má vytvořená svá interní pravidla, podle kterých se služba a klienti řídí. Tato pravidla jsou uvedena v jednotlivých metodikách každé služby a klienti jsou s nimi obeznámeni vždy před podepsáním smlouvy o využívání služby. Mezi nejzákladnější pravidla patří respekt. Respekt znamená v této službě především vzájemné slušné chování mezi klienty, ale i vztah mezi klientem a pracovníkem. Další interní pravidla zakazují ničení nábytku, násilí a užívání návykových látek v zařízení.

2 ORGÁN SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

OSPOD je státní orgán vykonávající svou činnost v obcích s rozšířenou působností (ORP). Problém tkví v tom, že ORP rozhodují samy o počtu svých pracovníků. Běžně se stává, že pracovníků na OSPOD je málo a práce přibývá, a proto je pro ně těžší navázat spolupráci s dalšími institucemi.

Činnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) je definována v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí jako ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu. Základní hledisko je zájem a blaho dítěte, ochrana rodiny a právo dětí a rodičů na rodičovskou výchovu a péči. Matoušek a Pazlarová (2016) popisují OSPOD jako soubor činností zabezpečujících práva dětí na výchovu, příznivý vývoj a ochranu jeho zájmů. Dodávají, že prvotním faktorem pro příznivý vývoj dítěte je rozhodující rodinné prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. OSPOD si klade za cíl obnovit narušené funkce v rodinách, kde selhává prvotní faktor. Knotová (2014) dodává, že OSPOD také chrání jmění ohroženého dítěte.

Do hlavních činností OSPOD spadá ochrana dětí před syndromem CAN. Dle slovníku sociální patologie Bělíka, Hoferkové a Krause (2017) byla zkratka CAN vytvořena z anglosaského termínu „child abuse and neglect“, který do českého jazyka

překládáme jako syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Vitoušová (2007) definuje syndrom CAN jako ubližování dítěti přímým pečujícím, které má závažný dopad na budoucí zdravý vývoj dítěte a jeho postavení ve společnosti. V některých případech může být u dítěte zjištěno i sexuální násilí. Dle Fischera a Škody (2014) je syndrom CAN přesným vyjádřením toho, co je nepřijatelné ve společnosti.

3 RIZIKOVÁ MLÁDEŽ

Riziková mládež je nejčastější klientelou OSPOD a NZDM. Jedná se o mládež, u které se vyskytují sociálně patologické jevy, jako např. prostituce, užívání návykových látek, záškoláctví, šikana, poruchy příjmu potravy či obecná kriminalita mládeže a další. Smolík (2010) dodává, že definovat současnou mládež ve 21. století je velmi obtížné. V současné době převládá tzv. „kult mládí“, kdy plno starších jednotlivců, tj. i třicet let a výše, spadá stále do skupiny mládeže, protože takoví jednotlivci stále častěji oddalují dospělost. Mládež lze tedy definovat jako určitou skupinu, která se vyskytuje v překlenovacím období mezi dětstvím a dospělostí. Následná dospělost je stav fyzického, ale především psychosociálního vývoje. Do dnešní doby lze zařadit i profesní připravenost jedince. Podle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže je trestně odpovědná každá osoba starší 15 let. Matoušek, Kodymová a Koláčová (2010) dodávají, že mladistvou osobou spadající pod činnost OSPOD je každá osoba mladší 18 let.

4 VÝZKUM

V rámci výzkumu si autor stanovil jeden cíl, a to zjistit formy ne/spolupráce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež s orgány sociálně právní ochrany dětí. Následující text shrnuje výsledky z polostrukturovaných a strukturovaných rozhovorů s pracovníky NZDM a OSPOD, kteří působí v Jihočeském kraji a hlavním městě Praze. Do výzkumu se zapojilo 60 pracovišť z celkového počtu 74 — konkrétně 31 pracovníků z Jihočeského kraje (16 OSPOD; 15 NZDM) a 26 pracovníků z hlavního města Prahy (13 OSPOD; 13 NZDM). Je nutné podotknout, že v určitých lokalitách mohou mít pod sebou vedoucí NZDM více zařízení, a proto byl uskutečněn jeden rozhovor pro více zařízení.

Do výzkumného souboru byli zahrnuti pracovníci NZDM a kurátoři pro děti a mládež z OSPOD. Kurátoři pro děti a mládež byli vybráni z toho důvodu, že pracují se stejnou cílovou skupinou jako pracovníci NZDM — riziková mládež. Pokud se kurátor pro děti a mládež na OSPOD momentálně nevyskytoval, byl využit rozhovor s další pověřenou osobou.

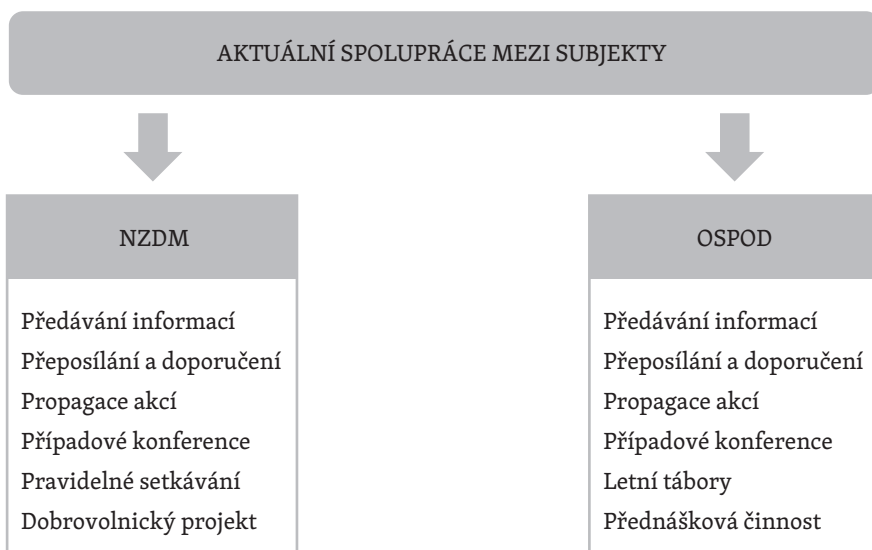
Pro zhotovení výzkumu byla zvolena metoda kontrastů a srovnávání. Jednotlivé rozhovory byly zakódovány a využity do analýzy. Celkové formy spolupráce a možné důvody nespolupráce autor porovnával mezi Jihočeským krajem a hlavním městem Prahou.

4.1 OBLAST SPOLUPRÁCE

V Jihočeském kraji se ukázalo, že pracovníci mezi sebou nejvíce spolupracují v **oboustranném předávání informací**, kdy OSPOD potřebuje informace o společných klientech a NZDM naopak informace, zdali je situace u klientů natolik závažná, že již podléhá povinnému nahlášení. Druhou nejčastější formou spolupráce je **přeposílání klientů a doporučování služby**. Tato forma spolupráce nastává ve chvíli, kdy pracovníci OSPOD mají ve svém ORP působící NZDM, kam následně odkazují své klienty (na bázi dobrovolnosti). Významná pro NZDM je dle výpovědí třetí nejčastější forma spolupráce, a to **propagace jednorázových akcí**, které pořádá NZDM pro své klienty a v některých případech i pro širokou veřejnost. U této formy spolupráce pracovníci NZDM předávají letáky o akcích pracovníkům OSPOD, kteří je dále propagují svým klientům. Poslední shodnou formou spolupráce, která vyplynula z rozhovorů, je účast na **případových konferencích**. Z výpovědí informantů je ale v Jihočeském kraji tato forma spolupráce využívána v malé míře. Ukázalo se, že ačkoliv měli pracovníci NZDM přínosné informace na případové konferenci, tak nebyli přizváni pracovníky OSPOD. Bohužel z výzkumu není zcela jasné, na čí straně je chyba, zdali pracovníci NZDM v tichosti vyčkávají, až je pracovník OSPOD vyzve, anebo je chyba na straně pracovníků OSPOD, kteří nechtějí přítomnost pracovníků NZDM na svých konferencích.

Jihočeský kraj

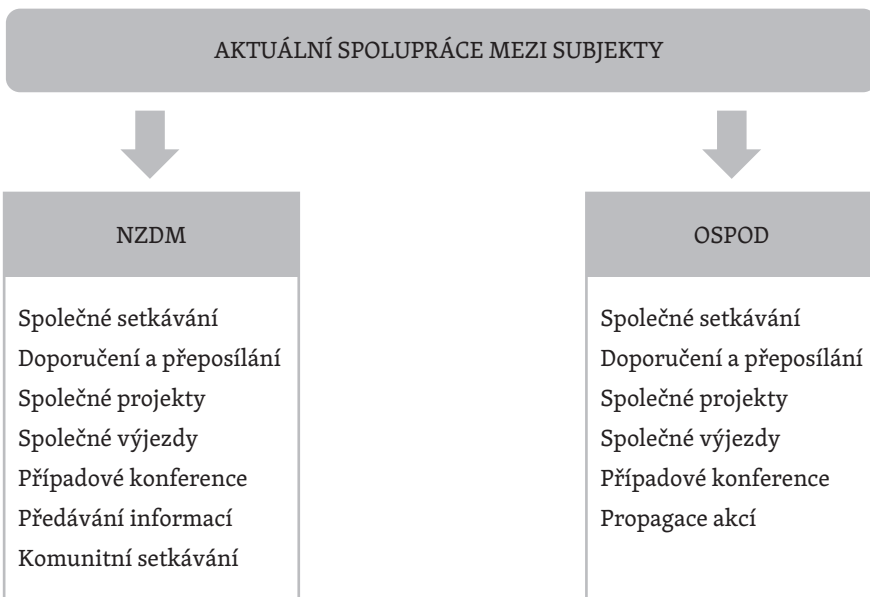

V hlavním městě Praze se ukázalo, že výměna informací mezi pracovníky je také na prvním místě, jako v Jihočeském kraji, ovšem pracovníci NZDM a OSPOD se spolu osobně setkávají a všechny důležité informace si předávají na **společných schůzkách**. Druh informací se nijak neliší od Jihočeského kraje. Druhá nejčastější forma

spolupráce probíhá ve formě **doporučení a přeposílání** klientů od OSPOD do NZDM. Pro autora práce bylo zcela překvapivé zjištění, že v Praze probíhají dva **společné projekty** za účasti NZDM a OSPOD. Jedná se o projekty zastřešované NZDM a OSPOD je zde jako přidružená instituce. V rámci prvního projektu se jedná o preventivně-výchovné skupiny, kam dochází společní klienti NZDM a OSPOD. V dalším projektu je zapojená i škola. Cílem je zvýšení povědomí o práci pracovníků OSPOD, aby se rodiny neobracely vždy jen na pomoc OSPOD, ale využily i jiné instituce, které jsou mnohdy i vhodnější. Dále se ukázalo, že jsou v Praze hojně užívány **společné výjezdy**, jako prostředek preventivního a terapeutického působení na společné klienty. Laická veřejnost by je též nazývala jako dětské tábory. Výjezdy pořádá NZDM a na jeden den se přijíždějí dětem a mladistvým blíže představit pracovníci OSPOD, aby jim ukázali, jak mohou být nápomocní při řešení obtížných situací. Poslední formou spolupráce je **případová konference**. Z rozhovorů ovšem vyplynulo, že pouze jedno NZDM bylo ojedinele přizváno na tuto konferenci, a proto by se dalo uvažovat o tom, že spolupráce na bázi případových konferencí je v Praze nárazová. Z rozhovorů však vyšlo najevo, že by si pracovníci NZDM přáli být na tyto konference zváni.

Hlavní město Praha

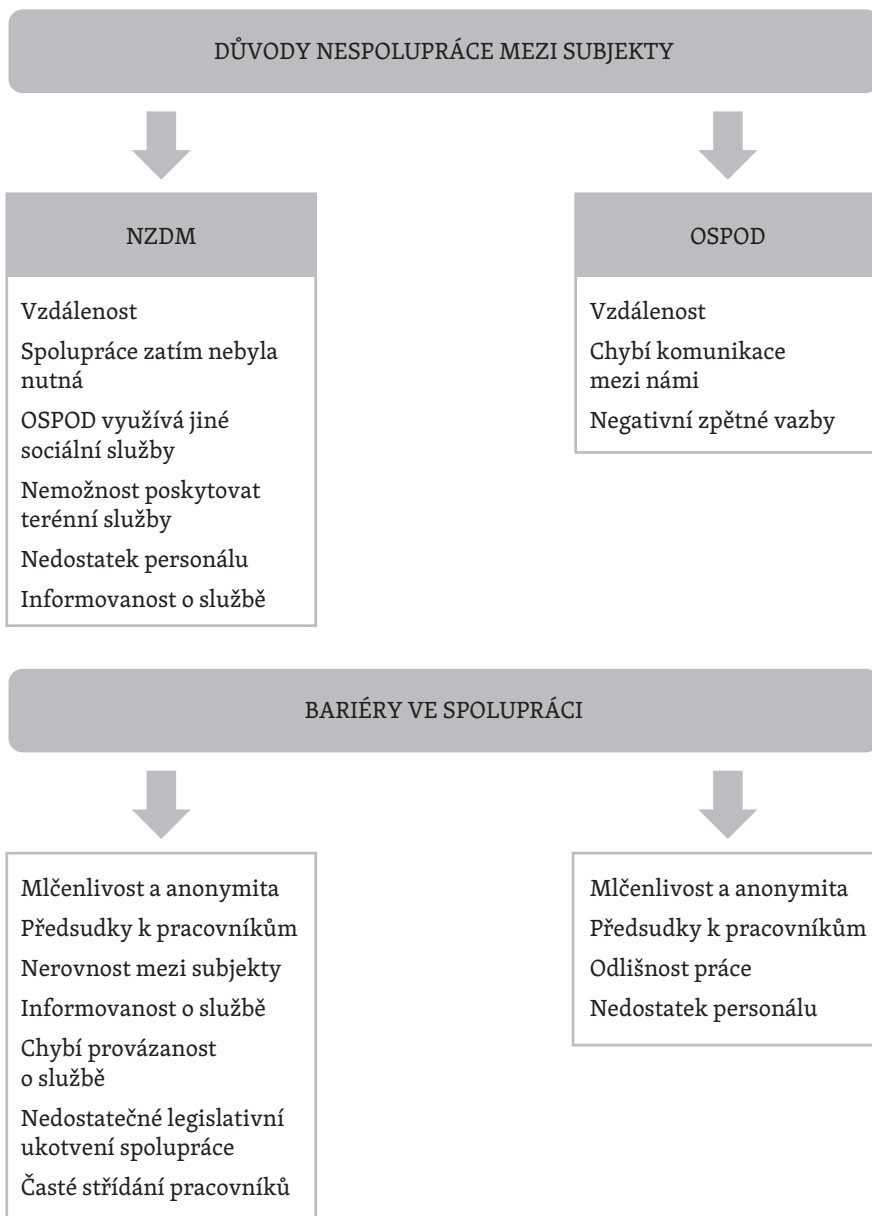
4.2 OBLAST NESPOLUPRÁCE

V prvopočátku výzkumu se autor domníval, že nespolupracujících institucí bude mnohem více. Ukázalo se ovšem, že spolupráce aspoň částečnou formou funguje téměř všude. Otázkou je ovšem, jak moc jsou s ní NZDM a OSPOD spokojeny. V rozhovorech se ukázalo, že pracovníci NZDM by chtěli mnohem více spolupracovat, ale

pracovníci OSPOD jsou tolik zahlceni svou prací, že nemají na rozšiřování další spolupráce časové rezervy. V této kapitole jsou uvedeny důvody nespolupráce a bariéry, které zabraňují k rozšiřování další spolupráce.

Jihočeský kraj

V Jihočeském kraji hraje velkou roli **vzdálenost** mezi institucemi. Je důležité mít na paměti, že některé instituce jsou od sebe vzdálené i několik desítek kilometrů. Proto OSPOD spolupracuje s jinými službami, které má blíže ve svém okolí, a to je jeden z hlavních důvodů, proč není s NZDM navázána žádná spolupráce. Výpovědi pracovníků se liší dle výše uvedené tabulky.

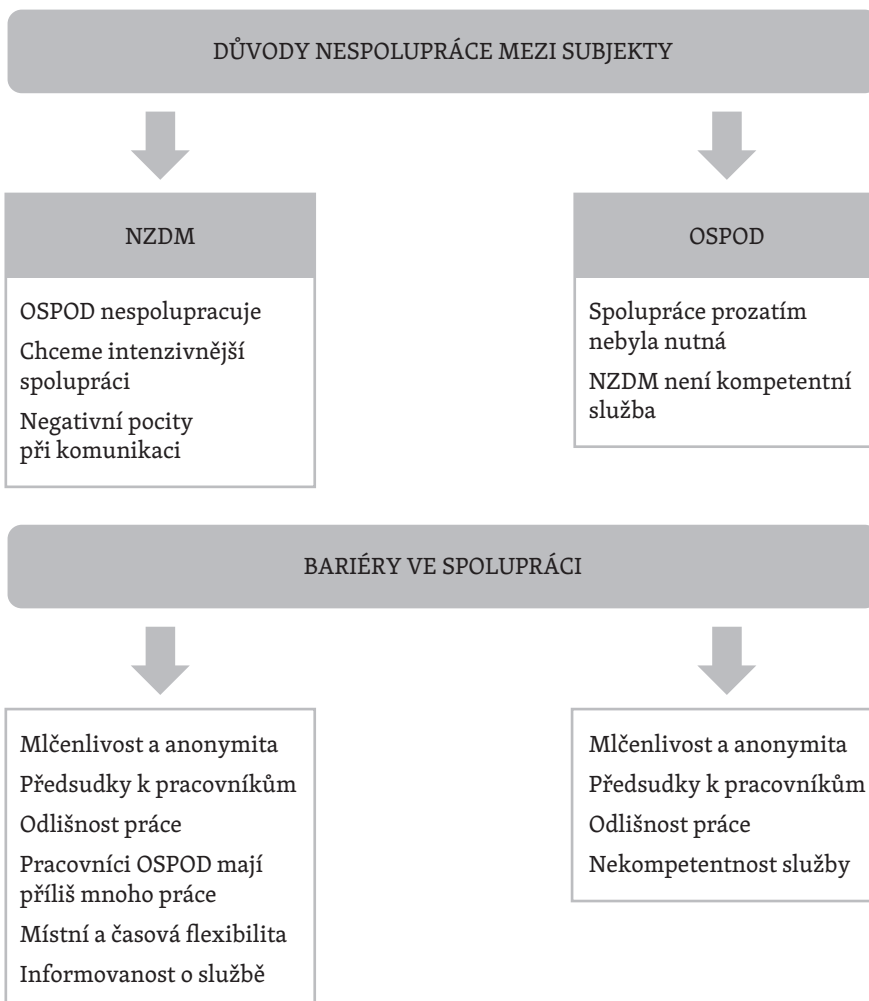
Jako největší bariéra v Jihočeském kraji vyvstala **mlčenlivost a anonymita**, která brání v navázání další spolupráce. Mlčenlivost je důležitý faktor, jak si získat klientovu důvěru a zároveň je zákonně povinná pro všechny pracovníky. Anonymita je důležitá především v NZDM, který tvoří základní kámen v principu nízkoprahovosti. V praxi to znamená, že do NZDM může přijít každá osoba anonymně, nemusí sdělovat ani své jméno, bydliště, příj. školu/zaměstnání. Pokud volají např. rodiče dítěte, zdali se v zařízení jejich dítě nachází, reakce pracovníka musí být neutrální. To je celkový problém, kdy pracovníci NZDM nemohou pracovníkům OSPOD sdělovat informace o svých klientech a nemůže se tak plně provázat spolupráce. Proto se ve výzkumu objevily také formy porušení povinné mlčenlivosti. Pracovníci uvádějí, že v Jihočeském kraji, konkrétně na malých městech, se zná každý, a proto stačí mluvit o klientech v přezdívkách, podle kterých jsou všem známi. Dále se ukázalo, že někteří pracovníci tuto povinnost porušují a mluví spolu na neformální úrovni. Dodávají, že bez předání informací by nemohli kvalitně vykonávat svou práci ku prospěchu jejich klientů, a proto musí tuto povinnost porušovat a jsou si toho vědomi. Poslední možnost, jak obcházet mlčenlivost je sepsání trojstranných dohod mezi OSPOD-NZDM-klientem. Druhou a zároveň poslední bariérou jsou vzájemné předsudky vůči pracovníkům, kdy pracovník NZDM vnímá pracovníka OSPOD jako byrokrata a pracovník OSPOD nepřijímá profesionalitu NZDM.

V hlavním městě Praze vychází míra nespolečné spolupráce obdobně jako v Jihočeském kraji — je minimální. Důvody, proč spolu instituce nespolečně spolupracují jsou různé dle výpovědí jednotlivých pracovníků. V tabulce uvedené výše lze vyčíst, že si pracovníci NZDM stěžují na **OSPOD**, že s nimi **spolupracovat nechce**, přičemž **NZDM by rádo navázalo větší a intenzivnější spolupráci** s OSPOD. Objevily se i názory pracovníků NZDM, že **v komunikaci s pracovníky OSPOD se necítí „komfortně“**, a celkově se cítí podřadně oproti pracovníkům OSPOD. Naopak pracovníci OSPOD tvrdí, že **spolupráce** s NZDM prozatím **nebyla nutná a pochybují o celkové kompetenci služby** NZDM.

Největší bariéra je stejná jako v Jihočeském kraji, a to **mlčenlivost** pracovníků **a anonymita** klientů. Mlčenlivost pracovníci probourávají v krajních částech Prahy obdobně jako v Jihočeském kraji — používají přezdívkou. Zároveň již v celé Praze figurují trojstranné dohody. Neformální komunikaci zmiňovalo minimum informantů. Stejně jako v druhém kraji, tak i zde se objevují **oboustranné předsudky mezi pracovníky**. Oproti Jihočeskému kraji se zde objevuje shoda v bariéře, kterou informanté nazvali jako **odlišnost práce**. Je velmi překvapující, že pracovníci vidí bariéru právě v odlišnosti práce, kdy OSPOD je byrokraticky založen a NZDM pracuje v přímé péči. Z rozhovorů vyšlo najevo, že odlišnost práce je i velkým přínosem pro obě instituce, kdy se mohou svou odlišností skvěle doplňovat.

Hlavní město Praha

SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ

Z výsledků je zřejmé, že v Jihočeském kraji a v hlavním městě Praze mezi sebou instituce OSPOD a NZDM spolupracují aspoň v nějaké formě. Nejčastější forma spolupráce vzniká při oboustranném předávání informací a oba regiony se shodují v doporučení a preposílání klientů do NZDM. V Jihočeském kraji dominuje propagace akcí pořádaných NZDM a v malé míře spolu spolupracují na případových konferencích. V Praze naopak dominují společné projekty a krátkodobé výjezdy pro společné klienty. Případová konference se ukázala ve výzkumu pouze v jednom případě.

Nespolupracujících institucí je velmi málo. V Jihočeském kraji hraje největší roli vzdálenost, díky které OSPOD navazuje spolupráci s bližšími institucemi. V hlavním městě Praze se ukazují odlišné názory dle jednotlivých pracovníků z NZDM a OSPOD.

Výzkum ukázal, že největší bariérou pro obě instituce je mlčenlivost pracovníků a anonymita klientů. Tuto největší bariéru se ovšem snaží pracovníci probourávat různými způsoby. V Jihočeském kraji na malých městech a v krajních částech Prahy se využívají místo jmen klientů jejich přezdívky, díky kterým identifikují společného klienta. V obou regionech se využívají též trojstranné dohody NZDM-OSPOD-klient, a také neformální komunikace. Neformální komunikace ovšem porušuje povinnou mlčenlivost, ale pracovníci dodávají, že je to jediná možnost, jak nejlépe poskytnout pomoc svým klientům. Dále se oba regiony shodují v předsudcích mezi pracovníky, kdy OSPOD je dle pracovníků NZDM byrokratický orgán a NZDM je naopak dle některých pracovníků OSPOD nekompetentní služba. V hlavním městě Praze je zmíněna i odlišnost práce, která je bariérou v navázání spolupráce. Tento výsledek je velice zajímavý, protože odpovědi informantů na přínos spolupráce mezi institucemi se ukázal taktéž jako jeden z aspektů, proč je tato spolupráce prospěšná — instituce se mohou doplňovat v péči o klienty.

ZÁVĚR

Cílem výzkumu bylo zjistit možné způsoby spolupráce a objasnit důvody nespoupráce mezi NZDM a OSPOD. Výzkum ukázal, že velká většina institucí mezi sebou spolupracuje, ale v omezené míře. Většina pracovníků se zmiňuje o tom, že by chtěli nadále spolupráci rozšiřovat. Ukázalo se, že pracovníci NZDM mají mnohem více nápadů na rozšíření stávající spolupráce, a naopak pracovníci OSPOD by sice rádi spolupracovali více, ovšem brání jim v tom časové hledisko.

Nespoupracujících institucí je v obou regionech minimum. Bohužel se z výzkumu nepodařilo zjistit důvod, na čí straně je chyba, zdali pracovníci NZDM pouze vyčkávají na aktivitu OSPOD, anebo OSPOD nemá potřebu spolupracovat a čeká na impulz od pracovníků NZDM.

Limity výzkumu vidí autor především v rozhovorech s pracovníky, a to ve využití pouze jednoho pracovníka z každé služby. Doporučoval by pro lepší zmapování nadále využít kvantitativní výzkumnou strategii pro stávající situaci.

Výzkumná šetření na obdobné téma absentují. Doposud byl zhotoven výzkum ohledně spolupráce mezi NZDM a OSPOD pouze v Pardubickém kraji a částečně v Brně. Autor výzkumu doufá, že jeho snaha zmapovat další dva regiony nebude v budoucnu ojedinělá, ale bude jednou z mnoha dalších, které pokryjí celou Českou republiku.

ZDROJE

BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S., KRAUS, B., 2017.

Slovník sociální patologie. Praha: Grada. 120 s. ISBN 978-80-271-0599-1.

FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení.* 2. rozšířené a aktualizované vydání.

Praha: Grada. 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.

MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČOVÁ, J., 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi.* 2. aktualizované vydání. Praha: Portál. 352 s. ISBN 978-80-736-7818-0.

- MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2016. *Státní orgány sociálně právní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. 168 s. ISBN 978-80-246-3336-7.
- KNOTOVÁ, D., 2014. *Školní poradenství*. Praha: Grada. 264 s. ISBN 978-80-247-1764-7.
- SMOLÍK, J., 2010. *Subkultury mládeže*. Praha: Grada. 281 s. ISBN 978-80-247-2907-7.
- VITOUŠOVÁ, P., 2007. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů — příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada. 191 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
- ZEMANOVÁ, V., DOLEJŠ, M., 2015. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahového zařízení pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 152 s. ISBN 978-80-244-4492-5.

Václav Samuel Sládek

Sladek.samuel@seznam.cz

